

УДК 378.001+338.21

Оксана КОНДУР

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
заступник декана Педагогічного факультету Державного вищого навчального закладу
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна
e-mail: oxikon13@i.ua

ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВИЩИМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

Основною метою управління вищим навчальним закладом є вдосконалення та розвиток його діяльності. Оскільки тільки інноваційні ВНЗ здатні швидко адаптуватися до контекстуальним суспільно-економічних змін, то інноваційна діяльність стає основним фактором їх конкурентоспроможності на ринку. У статті розглянуто особливості застосування інноваційного менеджменту в управлінні вищим навчальним закладом. Використано методи порівняльного аналізу для уточнення понятійно-категоріального апарату. Визначено основні показники інноваційності внутрішнього середовища ВНЗ. Запропоновано врахувати інноваційний потенціал для прийняття ефективних управлінських рішень і забезпечення досягнення стратегічної мети діяльності ВНЗ.

Ключові слова: інновації, управління вищим навчальним закладом, освітні інновації, інноваційний менеджмент.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [5] зазначено, що «розбудова національної системи освіти в сучасних умовах з урахуванням кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя, історичних викликів XXI століття вимагає критичного осмислення досягнутого і зосередження зусиль та ресурсів на розв'язанні найбільш гострих проблем, які стримують розвиток, не дають можливості забезпечити нову якість освіти, адекватну нинішній історичній епосі». Серед таких проблем актуальними є «відсутність системи мотивацій і стимулювання інноваційної діяльності в системі освіти, нівелювання ризиків у зазначеній діяльності». Тому одним із стратегічних напрямів державної політики у сфері освіти повинен стати «розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі». Цьому має сприяти використання методів інноваційного менеджменту в освітньому управлінні, зокрема і у вищих навчальних закладах (ВНЗ).

Науково-прикладні основи управління ВНЗ висвітлили у своїх працях ряд вітчизняних науковців, зокрема Л. Ваховський, Г. Єльнікова, В. Луговий, С. Савченко, В. Сергієвський, О. Сухомлинська та ін. Вивчаючи проблеми управління інноваційною діяльністю у ВНЗ, більшість авторів визначають зміст основних понять інноватики в педагогіці, характеризують закономірності розвитку інновацій, особливості функціонування та розвитку ВНЗ. У дослідженнях останніх років питання реформування вищої освіти розробляються переважно з позицій інноваційних змін, яких потребують існуючі системи управління ВНЗ.

Інноваційні методи у педагогічному менеджменті пропонують у своїх роботах Л. Ващенко, Л. Даниленко, В. Луговий, О. Мармиза, С. Ніколаєнко, В. Олійник, І. Осадчий, М. Поташник, Н. Шарат та інші.

Більшість дослідників зазначають, що управління ВНЗ – це діяльність, яка забезпечує плано-мірний і цілеспрямований вплив на управлінську систему з метою її оптимального функціонування, інші розглядають управління ВНЗ як сукупність організаційних, методичних, кадрових та інших заходів, спрямованих на нормальне функціонування педагогічного процесу.

Мета нашого дослідження полягає у розробці пропозицій щодо управління ВНЗ з урахуванням інноваційного потенціалу для прийняття ефективних управлінських рішень і забезпечення досягнення мети управління.

Кожен ВНЗ одночасно здійснює різні види діяльності: освітню, наукову, інноваційну, методичну, господарську, видавничу та інші. Тому оправданий системний підхід до управління ВНЗ. Як освітня організація, ВНЗ відповідає основним властивостям системи: цілеспрямованості (основна мета – якість освітньої діяльності), складності (велика кількість структурних підрозділів із різноманітними взаємозв'язками), подільності (різні види діяльності: освітня, науково – дослідна, навчально-методична, господарська), цілісності (функціонування структурних підрозділів підпорядковане єдиним цілям – стратегії ВНЗ), структурності (існування ієрархічної залежності між підрозділами) [3].

Основна мета управління ВНЗ – вдосконалення та розвиток закладу. На її реалізацію спрямовані

загальні функції управління: планування, мотивація, організація, регулювання та контроль. До загальних принципів управління відносять: компетентність, гуманність, інноваційність, прагматизм, які відображають основні тенденції і закономірності розвитку освітньої організації. До специфічних принципів потрібно віднести етичні цінності, корпоративну культуру, ціннісний погляд на людину, особисті стимули в роботі, заохочення різних поглядів, єдиний статус усіх працівників, орієнтація на якість, колегіальне прийняття рішень, заохочення, які відображають особливості управлінської технології організації.

Ефективність функціонування безпосередньо системи освіти залежить від ряду внутрішніх чинників – ресурсної бази, кадрового потенціалу, форми організації функціонування. При цьому важливу роль відіграє ступінь адекватності системи освіти вимогам національної економіки, населення в цілому й окремих осіб. Така необхідність актуалізує не тільки кількісний ріст цієї сфери, а й якісні зрушення в бік інноваційного компоненту освіти. Тому можна стверджувати, що ринок освітніх послуг є одним з найважливіших елементів національної інноваційної системи.

Сьогодні у вітчизняній науці немає єдиного підходу до обґрунтування необхідності інноваційного розвитку у діяльності навчальних закладів та визначення самого поняття такого розвитку.

Науковці розглядають інновацію з трьох аспектів:

1) як науку та мистецтво управління інноваціями: «інновації – це нововведення, які виникають і мають майбутнє, що сприяє прогресивному і творчому розвитку. Інновації – це джерело, рушійна сила розвитку і саморозвитку» [4]. Інноваційний розвиток ВНЗ – об'єктивний, цілеспрямований, незворотній процес, що розгортається в часі, процес переходу ВНЗ з одного якісного стану в інший;

2) як вид діяльності: «інновації можливо розглядати як поєднання виробничих та інтелектуальних ресурсів, яке сприяє створенню нових товарів і послуг, використовує передові методи виробництва, джерела сировини і технологій» [6];

3) як суб'єкт управління: управлінськими інноваціями є сучасні економічні, психологічні, діагностичні, інформаційні технології, які дають змогу створити відповідні умови для оперативного й ефективного прийняття керівником управлінського рішення.

В. Вербицький до основних напрямів інновації управлінської діяльності керівника-менеджера навчального закладу зараховує: концептуальність в управлінні закладом; цільовий підхід до управ-

ління; психологізація управління; моделювання структури управління, створення швидкодіючих технологій та механізмів управлінської діяльності; побудову рухливої структури горизонтальних зв'язків; приведення функцій управління у відповідність до завдань освітнього закладу; рефлексивність діяльності керівника; управління якістю освіти і вироблення нових підходів до визначення ефективності педагогічного процесу; комп'ютеризацію, технологізацію управління; адаптацію досягнень науки менеджменту в соціальній та виробничій сферах до управління закладом освіти [1].

Показники інноваційності внутрішнього середовища ВНЗ подано в таблиці 1.

Європейський вектор України зумовив необхідність формування та запровадження інноваційної моделі розвитку, яка повинна була забезпечити високі та стабільні темпи економічного зростання, вирішити певні соціальні й екологічні проблеми, забезпечити конкурентоспроможність національної економіки, підвищити експортний потенціал країни, гарантувати їй економічну безпеку.

У сучасному суспільстві система освітніх послуг повинна передавати майбутнім спеціалістам знання, що формують уміння, компетенції та повсякденні знання. Конкуренція як один з елементів будь-якого ринкового середовища, сприяє поліпшенню якості підготовки фахівців, оскільки змушує ВНЗ забезпечувати кваліфікований рівень професійної підготовки працівників. Ринок освітніх послуг за допомогою конкурентних механізмів буквально сприяє участі в інноваційних процесах. Конкуренція, заснована на інноваціях, їх якість і своєчасність є досить важливим параметром виживання ВНЗ, вирішальним фактором прискорення розроблення та реалізації нових наукових продуктів. ВНЗ, які обрали інноваційний шлях розвитку, стають конкурентоспроможними, лідерами на ринку освітніх послуг. Оскільки тільки інноваційні ВНЗ здатні швидко адаптуватися до контекстуальних змін, то інноваційна діяльність стає основним фактором їх конкурентоспроможності на ринку.

Для інноваційної спрямованості розвитку ВНЗ керівництву необхідно побудувати систему інноваційного менеджменту, яка б давала змогу формувати і реалізовувати раціональні управлінські рішення. Одним з об'єктів інноваційного менеджменту є інноваційний потенціал – це здатність суб'єктів управління інноваційною діяльністю розвивати інноваційну діяльність.

Інноваційний потенціал можна поділити на гіпотетичний і фактичний. Гіпотетичний інноваційний потенціал ВНЗ репрезентує ресурси, які

Основні показники інноваційності внутрішнього середовища ВНЗ

Класифікація інновацій	Основні характеристики інноваційності
Освітні інновації	<ul style="list-style-type: none"> – впровадження нових освітніх програм; – оновлення змісту навчальних планів; – нові педагогічні технології; – підвищення кваліфікації викладачів, зокрема їх стажування у провідних закордонних ВНЗ; – інформаційно-методичне забезпечення навчального процесу
Управлінські інновації	<ul style="list-style-type: none"> – побудова інноваційної структури ВНЗ; – удосконалення загальної системи управління ВНЗ; – автоматизація управлінської діяльності; – оптимізація системи управління на різних структурних рівнях (факультетів, інститутів, кафедр); – побудова внутрішньої системи забезпеченості якості діяльності ВНЗ
Ідеологічні інновації	<ul style="list-style-type: none"> – участь ВНЗ у наукових, освітніх програмах та проектах (Еразмус та ін.); – розвиток науково-дослідницького потенціалу, випуск науково-інноваційної продукції; – формування економічного механізму для отримувати додаткових фінансових ресурсів та ощадне їх використання; – постійна співпраця ВНЗ із роботодавцями; – взаємодія ВНЗ із громадськістю; – побудова маркетингової стратегії з метою розширення ринків освітніх послуг та задоволення запитів споживачів

можуть бути використані для розроблення і реалізації інновацій. Його елементами є: трудові ресурси (найперше – професорсько-викладацький склад), матеріально-технічне забезпечення (навчальні корпуси та ін.), наукові лабораторії та обладнання, фінансові ресурси, інформаційні ресурси (методичне забезпечення освітнього процесу, бібліотека, доступ до світових академічних інформаційних ресурсів).

Фактичний інноваційний потенціал вказує на доконану здатність закладу до раціонального використання інноваційних ресурсів, формування стратегії інноваційного розвитку та її виконання, адекватне оцінювання внутрішнього та зовнішнього середовища діяльності.

Можна побудувати такий ланцюг зв'язків: гіпотетичний інноваційний потенціал → фактичний інноваційний потенціал → інноваційний процес → інноваційний розвиток. При цьому зв'язок між інноваційним потенціалом та інноваційним розвитком казуальний, бо, з одного боку, завдяки використанню потенціалу реалізуються інноваційні процеси і досягається новий рівень інноваційного розвитку закладу, а з іншого – набутий інноваційний розвиток підвищує рівень інноваційного потенціалу ВНЗ. Це стосується і гіпотетичного і фактичного потенціалу. Адже результати інноваційної діяльності примножують інноваційні ресурси і підвищують здатність закладу до їх раціонального використання, адекватного оцінювання внутрішнього та зовнішнього середовища.

Оцінити інноваційний потенціал ВНЗ можна за допомогою таких показників: плинність працівників найвищої кваліфікації (докторів наук, провідних наукових співробітників); питома вага працівників найвищої кваліфікації; показник винахідницької активності (кількість патентів, винаходів); коефіцієнт наукової рентабельності (наукові розробки із зовнішнім фінансуванням); рівень освітнього потенціалу (показники якості знань та попит на підготовлених фахівців, тобто частка працевлаштованих випускників) та ін.

Відзначимо, що в ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» з метою ефективного використання інтелектуального потенціалу університету, сприяння створенню конкурентоспроможних наукових і науково-прикладних результатів інноваційної діяльності, розвитку системи комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності з 2011 року функціонує Центр інноваційної діяльності та трансферу технологій. У листопаді 2015 року укладений договір з Центром трансферу технологій Академії технологічних наук України про приєднання університету до Національної мережі трансферу технологій NTTN. Інноваційна структура Науковий парк «Прикарпатський університет» організовує і проводить конкурси інвестиційних проектів; співпрацює з технопарками Газі (при університеті Газі, м. Анкара, Туреччина), Анкари (у складі найбільшої на Близькому Сході промислової зони OSTIM, м. Анкара, Туреччина), Любліна (Польщі); виступив

засновником Еко-енергетичного кластеру Прикарпаття, який об'єднав науковців та підприємців області у сфері відновлювальних джерел енергії. З 2001 року формуються каталоги інноваційних розробок.

Довіра до університету від європейських інституцій виражається і в тому, що у 2017 році заклад став переможцем конкурсу Програми Європейського Союзу ЕРАЗМУС+ «Розвиток потенціалу вищої освіти» і виступає як грантоотримувач і координатор проекту. До проекту також залучені інші українські організації та університети з Кіпру, Іспанії та Польщі. Головною метою проекту є модернізація педагогічної вищої освіти та інноваційних інструментів навчання і викладання.

Науковці університету входять до складу громадської ради з питань наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності при департаменті економіки Івано-Франківської ОДА. Рада вносить пропозиції на розгляд колеги ОДА щодо розроблення стратегії розвитку області в науковій, науково-технічній та інноваційній сферах, вирішення поточних питань у вказаних напрямках. Ця співпраця на регіональному рівні між уні-

верситетом, державою та бізнесом дозволяє збільшити ефективність освітньої діяльності, виробити шляхи трансферу технологій у виробництво, комерціалізувати знання загалом. Ефективну модель такої взаємодії запропонував американський вчений Генрі Іцковіц, назвавши її моделлю «потрійної спіралі» [2]. Успішна взаємодія з соціальними партнерами дозволяє вирішувати проблеми працевлаштування випускників, забезпечувати контроль за якістю їхньої підготовки, прогнозувати потребу у фахівцях певних професій, удосконалювати зміст освітніх програм відповідно до вимог сучасного виробництва.

Таким чином, при побудові системи управління ВНЗ необхідно включати як підсистему інноваційний менеджмент. Для вироблення стратегії інноваційного розвитку ВНЗ спочатку варто визначити інноваційний потенціал закладу. За результатами моніторингу внутрішнього та зовнішнього середовища інноваційного менеджменту керівництво ВНЗ повинні ухвалювати управлінські рішення для досягнення цілей підсистеми інноваційного менеджменту і цілей системи управління закладу загалом.

Список використаних джерел

1. Вербицький В. В. Інноваційні технології в управлінні навчальним закладом / В. В. Вербицький. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.stationline.org.ua>.
2. Грищенко І. М. Підприємницькі аспекти трансформації вищих навчальних закладів України / І. М. Грищенко // Вісник КНУТД. — 2013. — № 5. — С. 50—64.
3. Ніколаєнко С. М. Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком системи освіти України : монографія / С. М. Ніколаєнко. — К. : Київ. Нац. торг.-екон. ун-т, 2008. — 419 с.
4. Пірус В. О. Формування інноваційного розвитку вищого навчального закладу: теоретичні аспекти / О. В. Пірус [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.stationline.org.ua/pedagog>.
5. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року / Президент України; Указ від 25.06.2013 № 344/2013. [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Хмелевська Л. П. Створення концепції інноваційної освіти як основи подальшого економічного розвитку держави / Л. П. Хмелевська, С. А. Кузьміна, О. А. Музиченко // Вісник КНУТД. — 2012. — № 4(66). — С. 102—107.

References

1. Verbyts'kyu V. V. Innovatsiyni tekhnolohiyi v upravlinni navchal'nykh zakladom / V. V. Verbyts'kyu. [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.stationline.org.ua>.
2. Hryshchenko I. M. Pidpryyemnyts'ki aspekty transformatsiyi vyshchychkh navchal'nykh zakladiv Ukrayiny / I. M. Hryshchenko // Visnyk KNUVD. — 2013. — #5. — S. 50—64.
3. Nikolayenko S. M. Teoretyko-metodolohichni osnovy upravlinnya innovatsiynym rozvytkom systemy osvity Ukrayiny : monohrafiya / Nikolayenko S. M. — K. : Kyviv. Nats. torh.-ekon. un-t, 2008. — 419 s.
4. Pirus V. O. Formuvannya innovatsiynoho rozvytku vyshchoho navchal'noho zakladu: teoretychni aspekty / O. V. Pirus. [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.stationline.org.ua/pedagog>.
5. Pro Natsional'nu stratehiyu rozvytku osvity v Ukrayini na period do 2021 roku / Prezydent Ukrayiny; Ukaz vid 25.06.2013 # 344/2013 [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Khmelevs'ka L. P. Stvorennya kontseptsiyi innovatsiynoyi osvity yak osnovy podal'sho ekonomichnoho rozvytku derzhavy / L. P. Khmelevs'ka, S. A. Kuz'mina, O. A. Muzychenko // Visnyk KNUVD. — 2012. — # 4(66). — S. 102—107.

Кондур О. С. Инновационный менеджмент в системе управления высшим учебным заведением

Основной целью управления высшим учебным заведением является совершенствование и развитие его деятельности. Поскольку только инновационные ВУЗы способны быстро адаптироваться к контекстуальным общественно-экономическим изменениям, то инновационная деятельность становится основным фактором их конкурентоспособности на рынке труда. Сегодня в науке не единственное, что приближается к основанию необходимости инновационного развития в деятельности ВУЗа и определения концепции такого развития. Ученые изучают инновации из трех аспектов: как науки и искусства управленческих инноваций; как вид деятельности; как субъект управления. Рынок образовательных услуг является одним из основных элементов национальной инновационной системы.

В статье рассмотрены особенности применения инновационного менеджмента в управлении высшим учебным заведением.

Использованы методы сравнительного анализа для уточнения понятийно-категориального аппарата.

Определены основные показатели инновационности внутренней среды ВУЗа. Это такие показатели: образовательные инновации, административные инновации, идеологические инновации. Инновационный потенциал – это способность субъектов инновационной деятельности управления развивать инновационную деятельность. Инновационный потенциал можно разделить на гипотетические и фактические. Оценка инновационного потенциала ВУЗа высшего образования возможна с помощью таких показателей: текучесть работников наибольшей квалификации; удельный вес работников наибольшей квалификации; индекс активности изобретателя; коэффициент научной прибыльности; уровень образовательного потенциала и другие.

Предложено учесть инновационный потенциал для принятия эффективных управленческих решений и обеспечения достижения стратегической цели деятельности ВУЗа. Результаты инновационной деятельности повышают инновационные ресурсы и способствуют установлению их рационального использования, адекватной оценке внутренней и внешней среды.

Ключевые слова: инновации, управление высшим учебным заведением, образовательные инновации, инновационный менеджмент.

Kondur O. The innovative management in the system of higher educational establishment administration

The main purpose of higher educational establishment management is to improve and develop its activity. Though only the innovative universities can adapt quickly to contextual social and economic changes that is why innovative activity becomes the main factor of their competitiveness on the market. Today in science there is not the only going near the ground of necessity of innovative development in activity of HEE and determination of concept of such development. Scientists examine an innovation from three aspects: as science and art of management innovations; as a type of activity; as a management subject. A market of educational services is one of major elements of the national innovative system.

In the article the features of application of innovative management in the administration of higher educational establishment are examined.

The methods of comparative analysis to clarify the conceptual and categorical apparatus are used.

The main indicators of innovation in the internal environment of HEE are determined. It is such indicators: educational innovations, administrative innovations, ideological innovations. Innovative potential is ability of subjects of management innovative activity to develop innovative activity. Innovative potential can be divided into hypothetical and actual. Estimating innovative potential of HEE of higher learning is possible by means of such indexes: fluidity of workers of the greatest qualification; specific gravity of workers of the greatest qualification; index of inventor activity; coefficient of scientific profitability; level of educational potential and other

The innovative potential for taking effective management decisions is proposed to take into account and the ensuring of the achievement of the strategic goal of HEE activity. The results of innovative activity increase innovative resources and promote ability of establishment to their rational use, adequate evaluation of internal and external environment.

Key words: innovations, management of higher educational establishment, educational innovations, innovative management.

Стаття надійшла до редколегії 11.10.2017